

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 52.

Lördagen den 30 December

1871.

Hvad menas med arbetarerörelsen?

Vi kunde såsom svar på spørgsmålet om den rätta betydelsen af detta ord, som nu så ofta låter höra sig i den offentliga diskussionen, säga att det innehåller frågan om arbetets förhållande till kapitalet, men vi möta dermed endast en ny fråga: hvad menas med arbetets förhållande till kapitalet, och hvad är arbetarerörelsens yttersta mål?

Vi förstå hvad det är i andra länder, i England, Frankrike och Tyskland, der svalget mellan de särskilda folkklasserna är stort och en ofantlig rikedom hos de få lyser bjert och oförmedlad i ögonen på de många. Men det är icke till dessa länder som rörelsen begränsar sig: både Nordamerika och Schweiz, der det icke finnes någon social skilnad mellan arbetare och kapitalist, och der arbetslönen, om och än icke stegrad till det allra yttersta, likväl är i allmänhet tillräcklig för de första lefnadsbehofven samt arbetstillfällena ymniga, hafva sina arbetarerörelser af ganska vidt utseende beskaffenhet. Det måste ligga någon ting smittsamt i den oro som gripit sinnena hos de många, och sålunda hör man äfven hos oss, der endast några få fantaster och rörelsemän tänka på en social slutliqvid, talas om nödvändigheten att ordna förhållandet mellan kapitalet och arbetet, på ett sätt som tydligen tillkännager att det är dunkla föreställningar å baue om någon stor, djupt gående om-

hvälfning i de samhälleliga förhållandena. Vid den högtidlighet hvarmed Gefle arbetareförening nyligen invigde sin nybygda lokal, yttrade föreningens ordförande, efter en stark protest mot de samhällsupplösande läror som predikas i andra länder: »Jag tror mig med trygghet kunna våga påstå och försäkra, att ytterligheter af dessa läror ej skola komma att här höja sin röst, ännu mindre här blifva begärligt hörda, att alla bemödanden här för arbetarens andliga berättigande och materiella förkofran samt för arbetets bringande till tillbörlig heder skola hålla sig strängt inom laglighetens och billighetens gränser». Vi äro derom fullt förvissade, men det heter vidare: »Att den så kallade *arbetarefrågan* är fullt berättigad, och att den äfven med stora steg skrider till utveckling uti en af sina viktigaste skeden, är allt för uppenbart, och detta gör det äfven nödvändigt att arbetaren yaksamt befinna sig på sin post inom laglighetens begränsning». I det följande anføres en del af Gladstone's tal till en deputation från arbetareföreningen i Aberdeen, hvori den britiska premiern ministern yttrar sig om hvad han kallar »den stora brännande frågan» om kapital och arbete, hvilkas ömsesidiga förhållanden i England han hoppas skall år efter år ordnas på ett allt mera tillfredsställande sätt. Vi bekänna att vi genom denna tirad af den berömde statsmannen icke blifvit klo-

kare än förut på hvad som af klokt och laglydigt folk menas med detta mycket omtalade ordnande af förhållandet mellan kapital och arbete, om det är något som skall komma af sig sjelf, genom att uppfostra de stora massorna till någon insigt uti de lagar som regera de ekonomiska företeelserna, eller om det skall åstadkommas genom särskilda, för ändamålet vidtagna lagstiftningsåtgärder.

Hvad deremot de som äro hvarken kloka eller laglydiga, eller åtminstone båda delarne i mindre mån än önskligt vore, mena med sina funderingar på arbetarefrågans lösning, det blir med hvarje dag allt mer klart, och det torde icke vara alldeles utan nytta att söka närmare bestämma några af deras yrkanden. Sedan vi under sommaren hade tillfälle att sysselsätta oss med »arbetskarlen Nils Nilsson» och hans »slutliqvid med Sveriges lag» (N:o 31 s. 487), hafva vi gjort bekantskap med ett aktstycke, hvarur större delen af hans samhällslära synes vara fluten, utförd med ojemförligt större förmåga än dennes, och egnadt att vara hela rörelsepartiets sociala trosbekännelse. Det är det tal som den före detta preussiska deputerade Doctor Jacobi höll för sina valmän i Berlin i början af detta år, och hvilket han sedermera låtit utgifva af trycket. Han förklarar sig öfvertygad om möjligheten att ombilda den nuvarande ekonomiska inrättningen, sätta den förenade och för arbetarens egen räkning bedrifna verksamheten i stället för dagspenningen, och låta staten ingripa hvarje gång som den enskildes bemödanden äro otillräckliga att skaffa honom hvad som kallas »en menskovärdig ställning», samt att bevilja statsunderstöd och statsgarantier för allehanda »slag af produktiva yrkes- och handtverks-föreningar. Denne man, framstående läkare och politisk tänkare, samt i sitt enskilda lif högt aktad och uppburen, är intet förkastligt exemplar af framtidslärorernas apostlar.

Lincolns uttryck, att människorna icke böra indelas i herrar och tjenare, efter som alla äro födda till friheten, har ofta blifvit åberopadt såsom en politisk doktrin, ehuru det endast kunde mena en önskan, och det står äfven såsom motto på det ifrågvärande talet. Man måste i anledning deraf fråga sig, huru många människor det finnes i verlden som äro verkligt fria, det

vill säga som icke stå i något beroende af andra menniskor, eller af omständigheterna, som äro mera tyranniska husbönder än någon varelse med kött och blod, och en af författarens kritiker utbrister i anledning deraf, icke utan skäl: »Vi skulle vilja höra doktor Jacobi's klingande skratt, om han på ett medicinskt arbete finge se detta motto: »Menniskorna böra icke indelas i friska och sjuka, efter som de alla äro födda till helsan».

De som argumentera mot den närvarande ekonomiska ordningen utgå vanligen från en framtidsbild, en skräckbild i sanning, som dock ej är annat än ett hjernspöke, och så gör äfven hr Jacobi. Han antager såsom ett axiom, hvad som lyckligtvis icke en gång är en erfarenhetssats, att rikedommen har en tendens att samla sig på några få händer. Det må vara sant att de rike, i somliga länder åtminstone, blifva allt rikare, men det är därför icke sant att de fattiga blifva allt fattigare. Vilja vi hålla oss vid vårt eget land, kan det med klara siffror visas att förmögenheten sträfvar att fördela sig på alla samhällsklasser.

Gå vi till våra sparbankers räkenskaper och ända upp till depositionsräkningarne i bankerna, skola vi finna, att det är »de många bäckar små» som göra de stora summorna, det lilla förvärfvet, antingen det nu är vunnet med nålen, pennan eller de egentliga arbetsverktygen, och till och med bland de stora penningeanstalternas aktieegare är kanske flertalet sådana som bero på det dagliga arbetet för sin hufvudsakliga utkomst, men som lyckats aflägga en liten del för ålderdomens eller sjukdomens dagar, hvars afkastning för stunden lifvar deras hopp genom att föröka deras trygghet. Kasta vi en blick i den stora jordegarens, industriidkarens eller brukspatronens böcker, finna vi vanligen långa rader af små skulder till arbetarne, som sparat något af sin aflöning och derigenom blifvit sina arbetsgifvares förlagsmän.

Från det falska antagandet om kapitalets fallenhet att, såsom quicksilver, sammanflyta i större och större klot, går man ännu ett steg vidare på de lösa suppositionernas område. »Antagom», säger dr Jacobi, »att hela jorden en gång blir upptagen, att uppfinningsförmågan lyckas framställa nya maskiner till att öfvervaka och betjena de gamla maskinerna, så att allt menskligt ar-

bete slutligen blir öfverflödigt. Följden blir då, att ett litet antal rika personer kommer i besittning af alla maskinerna och af samtliga produktionsmedlen, följaktligen af hela lifvets nödortf; det återstår då för arbetets slafvar, för proletariatet, intet annat än att dö af hunger, om deras vänner icke lyckas att visa dem en väg till räddning». Ja, deri ligger det! »vännerna» måste hafva något göra: det är de som skola utvisa räddningens väg, hvars behöflighet är bevisad genom ett orimligt antagande, och »räddningen», den består i en ombildning af de ekonomiska villkoren, det vill säga en ny fördelning af egendomen, som måste ske »med list eller våld», om den icke kan ske på annat sätt. Här är slutliqviden med Sveriges lag, hvarom den svenske arbetarevännen talar, och som äfven i de franska socialistiska klubbarne kallas samhälls-uppgörelse — *liquidation sociale*.

De fogligare socialisterna — och till dem hörer onekligen dr Jacobi, ehuru han tänker på list och våld såsom den yttersta utvägen att förändra egendomens fördelning — hafva icke för afsigt att bannlysa all eganderätt, utan endast att, som de säga, billigare utskifta samhällets rikedom mellan alla dess medlemmar. Vi hafva aldrig lärt oss förstå, hvad som menas med samhällets rikedom. Det är de enskilda som ega något, och staten har ingenting annat än den makt som individerna för det allmänna bästa afhålla sig från att sjelfva utöfva, och de jemförelsevis ringa ekonomiska medel hvilka individerna för samma ändamål sammanskjuta af sina enskilda tillgångar: ingenstädes fyller afkastningen af statsdomänen någon betydligare del af de offentliga behofven. Denna omfördelning skall nu ske genom afskaffande af det aflönade arbetet och dess ersättande med bolag, som arbeta för egen räkning och följaktligen inom sig sjelfva upptaga den vinst som nu tillfaller arbetsgifvarne eller de så kallade »penningmänniskorna».

Det synes icke vara meningen att beröfva kapitalegaren hans produktionsmedel, utan att staten skall inlösa dem, eller, enligt ett af Internationalens franska generalråd begagnadt uttryck, »expropriera expropriatorerna» (se N:o 45, s. 707) för att hålla dessa utkomstmedel de fattiga tillhanda. Om vi antaga att 2 Rdr 50 öre eller 15 Rdr i veckan är den minsta

dagliga inkomst som tillåter en arbetare att intaga den människovärdiga ställningen, så bör följaktligen staten åt en hvar försträcka ett så stort kapital som erfordras till att vinna denna afkomst, och går det förloradt, såsom väl är att motse, måste staten bereda sig på att försträcka det ånyo. Hela den arbetande klassen skulle fördela sig i föreningar för landtbruk, fabriksnäringar och öfriga yrken, och om någon enskild arbetsgifvare ännu ville täfla med dessa associationer, måste han gifva sina arbetare minst lika mycket som de skulle förtjena i egenskap af bolagsmän. Det har blifvit uträknadt att det kapital den preussiska staten för detta ändamål behöfde anskaffa skulle uppgå till 100 millioner thaler. Denna summa torde väl en eller annan gång behöfva multipliceras med 10, men räknetalet gör här ingen ting till saken, och om förslaget öfver hufvud vore verkställbart, kunde det lika gerna låta sig verkställas i stor som i liten skala. Huru staten skulle kunna undvika att gifva några få företråde framför alla de öfriga — efter som de gamla kapitalen icke länge skulle befinnas tillräckliga och nya endast kunde bildas genom fortgående besparingar — eller, med andra ord, att skapa nya klasser af privilegierade personer, liksom under de stora handelskompaniernas och manufaktur-skyddets tider, är oss icke fullkomligt klart. Förmodligen har man tänkt sig saken så, att staten borde förmå ett tillräckligt antal landtbrukare och näringsidkare till att afstå sin jord och sina verkstäder mot obligationer med vanlig ränta, som af staten garanterades. Vi antaga nemligen att det icke tills vidare komme i fråga att använda de heroiska medlen, våld och list, utan att dessa reserverades för den yttersta nödvändigheten. På anbud blefve troligen ingen brist, och en mängd egendomsegare och fabrikanter som misslyckats i sin verksamhet skulle utbjuda massor af dålig jord och förfelade verkstäder till ett sådant pris att räntan derpå motsvarade egendomens medelafkastning. Huru sjelfva bolagen skulle bildas, antingen helt och hållet frivilligt eller, der sådant icke skedde, enligt någon af statsmakterna uppgjord reglering, är oss icke rätt klart; då alla nödvändigt skulle ingå i något bolag, synes det tydligt att valet af medbolagsmän blefve ganska begränsadt, men dervid skola vi nu icke uppe-

hålla oss, utan antaga att bolaget på ett eller annat sätt kommit till stånd. Men erfarenheten från de produktiva föreningar som hittills varit i verksamhet har ådagalagt att de icke kunna umbära chefer med en vidsträckt makt, och som dertill dugliga personer äro ganska fåtaliga, är det klart att de måste vara någorlunda väl betalda.

Antaga vi nu att bolagsmännen för egen risk bedrifva en affär och derå erhålla samma brutto-afkastning som deras företrädare. Derifrån skulle då afdragas räntan på det af staten förskjutna kapitalet och godtgörelsen till styresmannen. Återstår nu att se hvad derpå kunde vinnas. Rolerna hade blifvit ombytta, men endast till det sämre: i stället för arbetsgifvaren, som garanterar arbetaren en bestämd inkomst, vare sig att företaget lyckas väl eller illa, blefve det arbetarne som utfäste sig att betala en fixerad godtgörelse åt kapitalisten och arbetsledaren, medan de sjelfva finge åtnöja sig med den tillfälliga vinsten, i hvars ställe lika gerna kunde inträda en förlust. Om den säkerhet bolagen kunde ställa vore tillfyllestgörande, kunde nog både kapitalisten och arbetsledaren låta sig nöja med en sådan anordning, men hur ginge det väl med arbetarne sjelfva? Erfarenheten har visat att blott ett mycket litet antal produktionsföreningar hittills kunnat bära sig, nemligen sådana som icke fordra någon vidsträckt affärsskicklighet hos hufvudmannen, och ingen menniska med något affärsomdöme tviflar, att om det uppstode en stor mängd af sådana föreningar, hvilka komme att täfla med hvarandra, skulle de allra flesta utsättas för en säker undergång, och hvad skulle då arbetarne lefva af? Det afskydda *salariatet*, såsom man kallat systemet med de fixa arbetslönerna, har åtminstone en fördel, som intet annat system kan ersätta, och det är tryggheten, som är mera värd än en vida högre men ovissare arbetsgodtgörelse. Man skall kanske invända att staten, som lemnat garanti för arbetskapitalet, får sjelf se sig om efter säkerhet för dess bevarande, men en sådan säkerhet kan icke erhållas på annat sätt än om staten fordrade att bolagets styresman finge fritt sköta affärerna på sitt eget ansvar och risk, så att hans aflöning vore beroende af de erhållna resultaten, och att staten, för den offentliga

egendom han skulle få om händer, af honom fordrade en motsvarande säkerhet, eller med andra ord, att bolagen förvaltades af styresmän, som skötte deras angelägenheter oberoende af delegarnes beslut, med eget kapital och på egen kredit, alldeles såsom det sker nu för tiden, ty i annat fall saknade de ju den sporre till ansträngningar som ligger i det egna intresset. Men om vi nu kunde antaga, att det funnes personer med vilja och förmåga att underkasta sig sådana drakoniska vilkor, så är det väl en osannolikhet att skickligheten skulle tillväxa i den mån utsigten till belöning betoges henne och endast utsigten till förluster ökades, och det skulle förekomma konkurser alldeles som den dag i dag är. Och om staten gäfvade sin garanti, om den med andra ord förbunde sig att stå riskerna, måste den ju gifva kredit åt alla som begärde den, och affären blefve då blott ett spel om udda och jemt, men ett spel i hvilket staten aldrig kunde vinna och arbetsbolagen aldrig förlora. Men vi hafva i det föregående sett att staten icke har någon egen förmögenhet att riskera, och dess garanti skulle derfor ingenting annat betyda, än att staten genom sina verktyg skulle komma att taga den egendom han behöfde der den funnes, det vill säga från dess rätta egare. Om då hela yrkesverksamheten vore inrättad efter de kooperativa grundsatserna, hvarigenom arbetsklassen skulle frigöras från den förnedrande dagspenningen, så komme alla de fel som beginges vid bolagens förvaltning att genom statens mellankomst betäckas ur sådana personers förråd som först genom omtanke och sparsamhet förvärfvat sig någon egendom, och då vore man ju inne i den rena kommunismen.

Och hvarpå stöder man väl detta yrkande på en annan fördelning af den slutliga arbetsvinsten än den närvarande naturliga, som följer affärsförhållandet mellan tillgång och efterfrågan? På en fullkomligt godtycklig definition af kapitalet, enligt hvilken detta skulle vara ingen ting annat än det genom en otalig följd af generationer hopade arbetet, hvilket de rika ensamme skulle hafva slagit under sig. Men nu, säger man, äro de närvarande arbetarne sina föregångares rättsinnehafvare, och det är för den skull ingen ting billigare, än att dessa, efter många seklers orättvisa, blifva

insatta i åtnjutandet af det samlade arbetets frukter, som deras fäder förvärfvat i sin anletes svett.

Man märker mycket väl att detta är en juridisk deduktion, så klyftig att det enkla oförvillade förståndet hos de arbetande klasserna omöjligen skulle hafva på egen hand kommit till den, men hvars sofistiska beskaffenhet det icke heller på egen hand är i stånd att upptäcka. Liksom alla andra vilseledande läror, som på senare tiden blifvit satta i omlopp hos de stora massorna, har denna förrådiska sats blifvit uppfunnen af de själfbjudna skrifkunniga vännerna. Om vi icke misstaga oss allt för mycket, blef den första gången uppställd af den beryktade tyska advokaten *Lassalle*, som begagnade rörelsen hos de arbetande klasserna för vissa personliga ändamål, och den har sedan blifvit använd af Internationalens allsmäktige ledare, Carl Marx, hvilken på denna enda grundval uppmurade hela sitt sociala system. Den anförda definitionen är både för vid och för trång, och haltar således på begge sidor. Kapitalet är nemligen icke hela förflutna tidens hopade arbete, utan endast den del deraf som efter utbetalningen af arbetsgodtgörelsen blifvit för framtiden besparad, och icke heller ensamt frukten af det kroppsliga arbetet, ty kunskapen, som upptäckt de bästa arbetsmetoderna och upfunnit maskinerna, hvilka mångdublat dess verksamhet, samt förvaltningsskickligheten, som beredt den fördelaktigaste afsättningen åt den färdiga varan, hafva ingått såsom högst viktiga faktorer i det slutliga resultatet. Vill man bringa satsen till dess korrekta uttryck, måste den uppställas sålunda: All den stund kapitalet enbart utgår af det kroppsliga arbete, som blifvit utgjordt af med dagspenning aflönade arbetare, och följaktligen hela dess produkt är ett verk af kroppsarbetet, erfordrar den samhälliga rättvisan att också hela produkten utdelas bland kroppsarbetarne allena. All den godtgörelse som tillkommer det andliga arbetet, hvars nödvändighet man ändå icke torde vara sinnad att helt och hållet bestrida, skall utgå ensamt efter beräkning af den kroppsliga ansträngning det tagit i anspråk, så att maskinkonstruktören får sin aflöning efter antalet af de timmar han sutit vid sitt ritbräde, med tillägg af betalningen för det papper och den tusch han dervid för-

brukat, och arbetsledaren erhåller sin betalning för de besök han gör i fabriken eller verkstaden efter samma taxa som ett vanligt stadsbud. Då först är saken fullkomligt på det klara, då äro den sociala rättvisans anspråk fullkomligt tillgodosedda; ingen får mer än den andra, kapitalistens och den intelligentas arbetarens öfverdådiga vinster gifva icke längre anledning till afund, och kroppsarbetarens ömkliga aflöning behöfver icke längre väcka medlidande.

De som upphäft sig till de arbetande klassernas målsmän ropa på häftighet på statens ingripande till dessa klassers beskydd mot det öfvermäktiga kapitalet, och de fråga bittert hvad staten hittills gjort för att försäkra arbetaren om åtnjutandet af en så stor andel i afkastningen af hans arbete som erfordras för hans tillräckliga och »människovärdiga» utkomst. Vi fråga till svar derpå: hvad skall staten göra för detta ändamål, och huru är det möjligt att den skulle inblanda sig i enskilda personers ekonomiska uppgörelser? Det fans en tid då sådant skedde, då industrien, såsom det blifvit yttradt, var såsom ett rullande klot, hvilket af statsmakterna oupphörligen sparkades mellan stridiga intressen men aldrig fick stanna, emedan hvarje åtgärd af myndigheterna till fördel för det ena intresset alltid medförde en snart insedd orättvisa mot det andra. Det är detta, först i mannaninne öfvergifna system, som socialisterna sträfva att återföra, endast med den förändring att det godtyckliga reglerandet af de ekonomiska förhållandena, som fordom tillhörde statens egna organer, nu skulle öfverlemnas åt de ouppfostrade massorna sjelfva, eller åt dessas sjelfkallade rådgifvare. Detta synes vara den innersta syftningen af den så kallade arbetarörelsen.

Vi se blott en enda utväg att häfva den oro som råder i arbetarnes sinnen, icke mindre här än annorstädes, och det är upplysning. Man måste söka sprida sunda insigter om gränserna för statens befogenhet, om vilkoren för de ekonomiska förrättningarne, om arbetets och kapitalets ömse-sidiga förhållande. Några försök hafva blifvit gjorda, genom offentliga föredrag för arbetarne i de större städerna, och vi hoppas att åtminstone något godt dermed blifvit uträttadt, men det är långt ifrån tillräckligt. Det talade ordet träffar endast fåtaliga kretsar, och det förflyger i ett

ögonblick. I andra länder — vi nämna särskildt England och Nordamerika — har man ansett nödvändigt att i den allmänna skolundervisningen införa åtminstone de första begreppen i den politiska ekonomien, under det hos oss kunskapen om de enklaste ekonomiska förrättningarne är in-skränkt till en detalj under en profession inom juridiska fakulteten vid våra båda universitet. Dessa ämnen, hvilka med hvar dag blifva allt viktigare för samhällets trygghet, äro nästan fullkomligt främmande äfven för de uppfostrade klassernas tankegång, och personer som i hela sitt lif sysselsatt sig med funderingar om den sköna konsten, som obehindrade tala om de mest intrikata detaljer af litteratur, musik, målning och bygnadskonst, äro alldeles borttappade när det blir fråga om de enklaste lagarne för arbetet och bytet. Man finner till och med i våra största politiska tidningar sådana föräldrade åsigtter förfäktade som den, att den öfverdrifna lyxen är en välgerning för de fattiga, att maskerader och dermed jemförliga tillställningar böra uppmuntras för de förtjenster som derigenom beredas de arbetande klasserna. Någon statsekonomisk litteratur finnes nästan icke i vårt land, och enstaka försök i denna riktning blifva icke uppmuntrade.

Det fins ännu, som det tyckes, en alltför dryg rest af ensidigt estetiska pretentioner i det allmänna föreställningssättet, som låter allt hvad de ekonomiska samhällsföreteelserna beträffar synas simpelt och ovärdigt en bildad allmänhets benägna uppmärksamhet. Förr än likgiltigheten för dessa maktpåliggande angelägenheter blir häfd hos de uppfostrade klasserna, är det knappast rimligt att vänta, att något deltagande för dem skulle kunna uppväckas hos de stora massorna, vare sig genom direkt skolundervisning, hvartill ingen skicklighet ännu förefinnes hos de nuvarande lärarne, eller genom folkskrifter, för hvilka detta ämne eljest är i högsta grad lämpligt.

När det här i landet talas om en arbetarefråga och en arbetarerörelse, så in-skränker den sig till yrkesarbetarne i städerna och några få större industriella inrättningar på landet, men utesluter alldeles det stora antalet arbetare som äro sysselsatta med landtbruket och deraf draga dagspenning, hvilken öfver hufvud med mer än hälften understiger aflöningen vid de industri-

ella yrkena. De stora bekymmer som under ett eller ett par föregående årtionden gjorde sig gällande öfver det då tillväxande proletariatet på landet hafva nu blifvit besegrade, och det är nästan såsom om denna stora medborgareklass alldeles icke finnes till. Vi hörde en gång på en offentlig föreläsning, som afhandlade hvad staten hade att göra i afseende på arbetarefrågan, framställas det påståendet att staten borde sörja för en fullständigare yrkesundervisning, i förhållande till värdet af de produkter som alstras af det industriella arbetet, hvilket värde, om vi rätt minnas, beräknades till omkring 100 millioner om året. Men att staten skulle göra något mer än hittills för en yrkesundervisning åt de vid åkerbruket sysselsatta arbetarne, hvilka efter en motsvarande beräkningsgrund måste antagas producera minst 230 millioner, eller värdet af en medelgod skörd, derpå framställdes icke något anspråk.

Att den ojemförligt största massan af kroppsarbetare i landet blifvit, vid det myckna talet om arbetarefrågan och arbetets organisation, lemnade helt och hållet utom räkningen, har sin naturliga förklaring deri att dessa skaror, spridda öfver betydliga landrymder, och i saknad af de bildningstillfällen som i både godt och ondt stå öppna för städernas tätt boende arbetare, hittills icke kunnat sluta sig till samman i föreningar, och följaktligen icke heller förmått att göra sina samfälda intressen gällande inför allmänheten. Arbetsinrättningar vid jordbruket äro derföre hos oss lyckligtvis okända, och det faller icke den fattiga dagkarlen eller den icke mycket rikare torparen in att han, genom hotelser att låta en rik skörd obergad förstöras, skulle kunna af sin husbonde tilltvinga sig en högre aflöning. Huru länge denna lyckliga okunnighet kommer att räcka, beror till icke ringa del på det bruk som de industriella arbetarne skola göra af sin lättare organisation och jemförelsevis större upplysning.

Att arbetarerörelsen i vårt land äfven har en politisk sida, nemligen sträfvandet att vinna tillträde till folkrepresentationen, är en bekant sak och förtjenar för sin särskilda del all möjlig uppmärksamhet. Men detta är en sak som icke hör hit, ty den rör icke arbetets organisation eller förhållandet mellan kapitalet och arbetet.

Den sociala romanen i England.

Sedan ett år eller något mer skrivas i Frankrike knapt mera några romaner; från *Revue des deux Mondes* letar sig ännu en eller annan sak af *V. Cherbuliez* eller *G. Sand* till våra dagliga tidningars följetonsafdelning, men hufvudmarknaden för dessa lätta nödvändighetsvaror är England, som fabricerar dem i stort, och det börjar visa sig nya sociala tankar i den engelska romanlitteraturen. Det är icke utan allt intresse att se, huru den första gryningen till något nytt visar sig i ett lands skönlitteratur. *Eugène Sue* och *Victor Hugo* hafva gjort en god del af den sociala revolutionen i Frankrike: låtom oss för en stund söka utröna hvad som föregår i England, och hvilka nya samhällstillstånd förbedas af dess novellister.

Thackeray och Dickens hafva lemnat fältet fritt, dessa jettar, som visade hvad en romanskrifvares penna kan uträtta på det politiska området. Vi tala nemligen här icke om artistiska egenskaper, om stil, uttrycksätt och karaktersteckning, utan om praktiska afsigter. Det hugg som den förre riktade mot den britiska aristokratien fullföljde den andre mot medelklassen; båda voro något mer än liberala, nästan radikaler, som ville hämnas den smälek de obetydliga och underordnade i samhället så länge lidit af de rika och mäktiga. Båda förde de ett oförsonligt utrottningskrig mot de gamla fördomarne, mot bördens och rikedomens *prestige* till förmån för småfolket, och det är icke otroligt att de hafva en stor del i den sista parlamentsreformen, som för få år sedan öppnade underhuset för arbetarne.

Deras efterträdare fortgå på samma väg ehuru med mindre glans; ingen lyfter sitt hufvud särdeles högt öfver massan, men det är mängden som gör det. Både män och kvinnor skriva romaner, i synnerhet de senare, och hvarje månadslista från bokhandlarne bringar oss titlarne på några dussin nyheter, hvilka ingen tid och ingen läshunger skulle förmå att uppsluka. Men tidskrifterna erbjuda oss korta redogörelser, hvilka sätta oss i stånd att med måttligt arbete öfverse det hela och göra oss reda för det mål hvartill dessa skriftstäl-lare sträfva. Ty det är något som de

samtliga vilja mer än att roa sin publik och förtjena penningar.

Det är ett samhällsarbete de företagit sig; att afskaffa de sociala företrädesrättigheterna, skaffa uppfostran åt de talrika klasser som ännu äro i saknad deraf, förbereda de stora massorna till ett välsignelserikt åtnjutande af de utvidgade medborgerliga rättigheter som efter hand åt dem inrymmas, och på samma gång afskräcka dem från samhällsfarliga utopier — med ett ord, att genom omfattande reformer på fredligt sätt förebygga den omstörtning som föregått i deras granland, sådant är i allmänhet ögonmärket hos de bättre af Englands romanförfattare och författarinnor.

I sjelfva verket är det ingen ting annat som är meningen med den sociala romanen i Frankrike, men i utförandet träder hela skiljaktigheten i lynnen, åsigter och vanor i dagen. Under det att den engelska missen, ihärdig och envis men foglig och omständlig, söker ådagalägga att den britiska lorden icke gör någon *mesalliance* genom ett giftermål med prestdottren, liksom att det för den ruinerade aristokratiens döttrar kan ibland vara mycket godt att träffa en rik och bildad man, som i sin ungdom stått bakom boddissen, rusa de franska skriftställarne, under påtrycket af sin politiska radikalism och sin lifliga inbillning, från den ena ytterligheten till den andra, och när de en gång fått klart för sig att de fattige äro de rikes laståsnor, är det lika klart för dem att de rike måste uppoffras för de fattige. De hafva sett den gifta qvinnan förnedrad af den skamliga handeln med hennes person, som icke är annat än ett bihang till hennes hemgift, och därför vilja de afskaffa äktenskapet. Och när brottslingen, som de älska för den poetiska kontrastens skull, höjer sig aldrig så litet öfver den gemena hopen, göra de honom gerna till ett misskändt snille, ett offer för samhällsordningens lumpenheter, en hjälte, som har sin rätta plats på en tron eller bland mensklighetens store. Med ett ord, de älska att vända upp och ned på hela samhällsordningen, dränka bourgeoisien och upphöja proletariatet, väl till märkandes,

om de blott sjelfva förtjena penningar nog för att kunna öfverlemnna sig åt den mest ohejdade och cyniska lyx.

De engelska romanskrifvarne utgå till en del från samma premisser, men de komma till motsatta resultat. De vilja icke uppoffra kapitalet för proletariatet, icke göra den fria qvinnan till mannens tyrann, icke utplåna all religion därför att trostväng är tryckande. Men de yrka på aktning för den menskliga personligheten, de vilja att man och hustru, rika och fattiga, högkyrkliga och fritänkare, skola komma i åtnjutande af det största möjliga mått af jordisk lycka. Framför allt afsky de dessa samhällsomstörtningar, hvilka en snillrik fransman nyligen liknat vid en febersjuk människas oroliga kastningar. De vilja en långsam men säker samhällsförbättring, bygd på de enskildes intellektuella och sedliga förädling.

Med denna tendens förenar sig engelsmännens kärlek för det omständliga till att alstra uppfostringsromanen. Redan för lång tid till baka, hos Smollet och Fielding, fans denna benägenhet att börja från början och taga emot hjälten i vaggan, för att vid bokens slut lemna honom ifrån sig såsom en fullfärdig verldsborgare, och närmare vår egen tid har Bulwer i sin *Pelham* skildrat, huru en ung gentleman måste nöta sig mot lifvets hårda verkligheter, för att såsom fullslipad diamant glänsa i hela sin skönhet. Dickens har i flere af sina noveller gjort på samma sätt, och Thackeray följde exemplet både i »The Newcomes», »Pendennis» och »Philip on his way through the world». Disraeli gjorde på samma sätt i »Coningsby», och det fins knapt någon engelsk novell i hvilken barnen icke hafva roller att spela.

Då det ordnade familjelifvet utgör bakgrunden af hvarje britisk roman, och det uppväxande släktet af alla åldrar inträder såsom handlande personligheter, kunna icke lärarinnor saknas: guvernanten är gerna en hufvudperson, från Rebecka Sharp i »Vanity Fair», Jane Eyre och hjeltinnan i Vilette, ned till den obetydligaste produkt i det nyaste Magazine-häftet. Lika så äro skolanstalterna ett älsklingsföremål för novellisternas beskrifningar, ända från söndagsskolan på landet, der prestens och landtsquirens döttrar utöfva sin frivilliga verksamhet, till det fashionabla Eton, der

aristokratiens söner knyta sina första politiska förbindelser. »Orvilleska Priset» af Mrs Wood är en skolroman. Engelsmännen älska denna form såsom en bild af det stora samhällslifvet, och våra läsare hafva kanske ännu i minne den lilla politiska satiren, som under kriget återgafs äfven i några svenska tidningar under titel »Fru Europas skola»

Utom undervisningen och skoiväsendet är det otaliga andra sidor af samhällslifvet som få tjena till underlag för fantasiarbeten. Så finnes det till exempel en religiös roman, och vi skulle nästan vilja säga en för hvarje särskild trosbekännelse. Den lärde kardinalen Wiseman höll sig icke för god att för sin katolska hjord skriva novellen »Fabiola eller katakombernas kyrka». Den anglikanska högkyrkans första penna, rektor Kingsley, har i sin snillrika Hypatia skildrat den berömda och olyckliga filosofinnans öden, till dess hon föll ett offer för några kristna fanatikens förföljelser. Äfven de protestantiska sekterna hafva sina romauer, från qväkarne och de mystiska svärmarne i de skotska bergstrakterna till den gamla äkta metodismen, som blifvit så ypperligt skildrad af miss Evans, den bekanta pseudonymen George Elliot, i det äfven på svenska öfversatta arbetet *Adam Bede*. Ofta, må hända allt för ofta, är det presternas hustrur och döttrar som författa sådana romauer, hvilka blifva tråkiga när kontroversen kommer med i spelet, men som i alla händelser bära vitne om en helsosam frihet på den religiösa diskussionens område.

Familjens och hjertats angelägenheter intaga emellertid, såsom billigt är, det största utrymmet i romanbiblioteken, men man kan i dessa produkter tydligen spåra en ny tanke, och det franska förödomet har påtagligen icke varit utan inflytande. Händelsen slutar icke så allmänt som förr med giftermålet, såsom ett uttryck af den stadgade menskliga lycksaligheten och en slutlig belöning för den bepröfvade dygden, utan man söker de sedliga konflikterna nästan lika ofta inom äktenskapet, i striden mellan pligt och böjelse, såsom i »Clarissa Lovel» af Mrs Braddon. De riktiga sensationsförfattarne äro icke mera så rädda som förr för spännande ohyggligheter, tvegifte, äktenskapsskilnad, förförelse

och dylikt, men de skilja sig deri från sina franska förebilder, att de gerna låta samhällsordningen och moralen slutligen segra öfver de tygellösa drifterna. Det engelska lynnets fordran på harmoni och försoning uppenbarar sig här på ett vackert sätt, och äfven deri skiljer sig den engelska familjeromanen från den franska, att det icke alltid är mannen som får orätt i dessa äktenskapliga pinohistorier.

Främst bland arbeten af detta slag ställer sig utan tvifvel den förenämnda Jane Eyre af Charlotte Brontë, under pseudonymen Currer Bell. Det är här icke en af dessa otaliga kvinnor som göras olyckliga af sina hustryraner och mottaga tröst af den förstkommande dandy, utan en ädel och allvarlig man, med djupa sedliga öfvertygelser, som det oaktadt af kärleken till en annan kvinna låter locka sig till en nödlögn, för hvilken den engelska lagen, efter det officiella uttrycket, dömer honom »att varda hängd vid halsen till dess döden följer». Lyckligtvis tänder den ursinniga Xantippa eld på det äktenskapliga hemmet och har den godheten att sjelf brinna upp, så att den pligtrogna Jane kan utan alla samvetsförebräelser räcka sin hand åt sin älskande Rochester.

Ungefär i samma syfte går romanen »Sword and Gown», en titel som lämpligast torde kunna översättas med »Militär och Civil». Detta icke talentlösa arbete hörer till den klass som engelsmännen kalla *Crimean Novels*, emedan hjeltar och hjeltinnor — de senare såsom sjukvårdarinnor — hafva att göra med Krimkriget 1855. Hjelten, en tapper officer i britisk-indiska armén, återvänder till Europa och förälskar sig i en ung miss, hvilken han förgäfvets försöker att enlevera. För olyckad i sin kärlek reser han till Krim och stupar i den berömda striden mellan det engelska gardet och det ryska kavalieriet. Den älskade och älskande missen återfinner honom dödligt sårad i ambulansen och mottager hans sista suck.

En annan genre är den fashionabla eller *high-life*-romanen, hvars personer röra sig i den förnåma världen, och hvilkas författare eller författarinnor, i fall de, som oftast är fallet, höra till samma privilegierade kretsar, åtnjuta dubbelt honorarium mot vanliga dödlige. En särskild underafdelning af denna klass bilda *sport-* eller

kapplöpningsromanerna. En sådan är »Harry Converdale's Courtship» af Francis Smedley, en liten ganska täck berättelse om ett ungt, rikt och vackert par, som endast voro alldeles för lyckliga för att vara nöjda. Enligt konstens regler finner den unga makan en tillbedjare uti en af sin mans väuner, och tvärt emot bemälda regler skulle mannen hafva hållit sig skadelös vid sidan af en gammal platonisk väninna, allt för upphöjd i sina åsikter för att kunna förälska sig i någon jockeys egenskaper, de måtte vara aldrig så glänsande. Lyckligtvis inträffar det nu att den unge vännen, till följd af sin otillräckliga bekantskap med kortkonster och hästskojareknep, ingått ett af dessa oförsigtiga vad, som hotar honom med ekonomisk ruin. Den ädle äkta mannen vill rädda honom och företager i haus ställe en äfventyrlig *steep-chase*, ur hvilken han återkommer såsom segrare men med en afbruten arm. Detta olycksfall återför den unga makan till medvetande af hennes äktenskapliga pligter, den oförsigtige hästamatören och den platoniska väninnan uppgifva fältet, och från den stund fins det icke mer något moln på Harry Converdale's husliga himmel.

Ett ämne af liknande beskaffenhet har blifvit behandladt af miss Mulock i hennes lilla vackra roman »Christiana's Mistake». Hjelten är en gammal spränglärd enkling med två barn, en syster, en svägerska, som vill locka honom till äktenskap och en ofantlig massa böcker. Han får det farliga infallet att i stället taga till måka en ung, vacker och fattig flicka, intagande på alla vis och ofantligt musikalisk. Förr än hon förenade sina öden med den gamle doktorn, hade den sköna Christiana haft en oskyldig *flirtation* med en ung och rik nobleman som tillhörde hans *College* vid universitetet, men som för sina vidlyftiga seder kom i åtnjutande af icke önskad ledighet från de akademiska görmålen. Någon tid efter Christianas giftermål kommer den unge mannen till staden der hon är bosatt med sin man, och spelar i dess sällskapslif en mycket framstående rol. Han börjar med att göra sig påmindt hos Christiana, hvilken han äfven till någon del lyckas kompromettera, men det kommer lyckligtvis icke längre, ty den gamle förslagne mannen har upptäckt spelet, och de-

maskerar inför hela societeten och inför sin unga maka den farlige främlingen, så att allt blir godt och väl igen, och den sedliga rättvisan blir tillfredsställd.

En annan genre är den politiska romanen. Med högst få undantag har den en stark smak af radikalism, men af ett äkta engelskt slag. För att fatta den moderatior hvarmed den britiska radikalismen uppträder, i jernförelse med den som förekommer i andra länder, är det nog att erinra sig den engelska vallagen, hvilken äfven efter parlamentsreformen 1867 icke inrymmer valrätt åt mer än fjerdedelen af de klasser som ega denna rättighet efter franska vallagen af 1848. Den som i England hyllar *suffrage universel* är således en mycket framskriden radikal. Också börja de som vilja komma till detta mål med att uppfostra de massor hvilka förr eller senare skola kallas till valurnan, på det att man, när ögonblicket är inne, icke skall behöfva säga till dem: se der är vatten, den som vill lära sig simma har blott att modigt kasta sig deri, och skylle sig sjelf den som drunknar. Den engelska arbetaren är för länge sedan förtrolig med det politiska elementet, och när tillträdet i vidsträcktare mån öppnas för honom till underhuset, skall han undgå faran att falla i folkförledarnes händer. Den politiska uppfostran som gifves de arbetande klasserna i England blir med hvarje dag fullständigare, något som icke heller är underligt, då man vet att alla dertill bidraga, somliga hvar för sig, andra i föreningar, att man arbetar derpå genom föreläsningar och den periodiska pressen, samt att romanen dertill i ingen ringa mån tages i medverkan. Ett enda exempel af detta slag må vara nog att anföra på detta ställe, men det är bevisande.

»Felix Holt, Radikalen,» är namnet på den sista romanen af George Elliot. Hon är en af dessa högt begåfvade qvinnor, hvilka utrustade med alla de egenskaper som skapa den framgångsfulla författaren, och i besittning af den omfattande bildning som erfordras för att vinna läsare bland de högre klasserna i hennes fädernesland, känna folket och dess vanor i grund och botten, lefva dess lif och äro konstnärer nog för att våga bekänna det. Hon lånar helst sina hjeltar från de arbetande klassernas leder, bland snickarne,

såsom i »Adam Bede», bland väfvarne, såsom i »Silas Marner», eller hos den anspråkslösa klassen af mjölnarfolk och bönder, såsom i »Mill on the Floss». Man förundrade sig icke litet, då den obemärkta prestdottren för några år till baka plötsligen sade farväl åt sitt fäderneslands handverkare och farmer, för att med ens frambringa ett mästerverk i den historiska och artistiska genren, »Romola», en florentinsk berättelse från femtonde århundradet, i hvilken hon med beundransvärd kraft och snille målar Savonarola's och Medicernas Italien, med dess borgerliga och religiösa strider, dess stora städer och dess konstnärers arbeten. Men detta är icke George Elliot's stora kallelse, och hon återvänder snart till sina husgudar.

Redan i »Adam Bede» hade författarinnan röjt sina djupa sympatier med folket. Den metodistiske snickaren Adam är icke blott en högt sedlig natur i förhållande till squiren, som förför hans fästmo, utan en verklig gentleman under den grofva rocken och med sin oslipade Yorkshire-dialekt. Han är värd något bättre än den lilla vackra tomhufvade farmerdottren, fåfäng liksom modren, och lysten efter det förnäma och flärdfulla. I »Silas» framträder äfven den demokratiska tendensen; men tydligt uppenbarar den sig först i »Felix Holt».

Hufvudpersonen i denna märkvärdiga roman bär prägeln af en stor och märklig originalitet. Felix är son af en fattig arbetare, hvilken af en händelse i lyckats uppfinna ett läkemedel mot de i England vanliga bröstsjukdomarne. Oftast är det ingenting som botas med dessa universalmedel, om icke tomheten i uppfinnarens egen börs, och Felix' fader hade på försäljningen af sitt universalmedel en liten ganska vacker inkomst. På sin dödsbädd anförtrodde han receptet åt sin hustru och sin son. För att kunna fullkomna fadrens uppfinning sattes gossen i lära hos en af dessa *chemists*, hvilka i England äro på samma gång apotekare och ett slags simplare doktorer, men enkel, ärlig och hederlig upptäcker Felix snart att dygden i hans piller och dekokter är lika med noll, och att det vore ett bedrägeri att vidare söka utprängla dem. Han afstår från apotekareyrket, men begåfvad med goda mekaniska anlag, hvilka han stärkt genom en

solid skolunderbyggnad, har han ingen svårighet att vinna utkomst för sig och sin moder såsom skolmästare och urmakare i förening. Om aftnarne ger han gratisundervisning i statskunskap åt arbetarne vid de angränsande fabrikerne.

Förgäfves träter modren, en gemen simpel natur, på honom därför att han öfvergifvit praktiken med universalmedlet, och när intet annat hjälper, går hon och klaggar sin nöd för »herden» i den metodistförsamling som hon tillhör. Detta steg har till följd att äfven Felix kommer i beröring med den andlige mannen, som berömmar den unge mannens rättrådighet. Men pastorn har i sitt hem en fosterdotter, den vackra och eleganta Esther, som icke har mer än ett fel, att vara allt för mycket medveten om dessa sina fördelar. Den fina damen, såsom Felix föraktligt kallar henne, kan väl icke intressera den unga handtverkaren, och hon å sin sida kan icke hysa särdeles deltagande för denne urmakare och skolmästare, som, oaktadt sin resliga växt och sitt goda utseende, gör sig ett nöje af att synda mot alla budorden i lefnads-vettets katekes, som bär hvarken handskar eller väst eller hvit halsduk, svänger en stor knölpåk i sin grofva hand, och hyser ett obegränsadt förakt för Byron, miss Esthers älsklingspoet.

Dessa olikheter i smak och vanor hindra icke de båda unga personerna att blifva goda vänner, fastän de ömsesidigt nagga litet på hvarandra, Felix på Esthers koketeri och lättsinne, Esther på Felix' mer än amerikanska rättframhet och utilitarianism, men enligt kontrasternas lag måste den dag komma, då de dragas till hvarandra af en oemotståndlig naturkraft. På vägen till bådasycka ligger emellertid åtskilliga stöttestenar. Denna, eljest för engelsk konvensans föga svaga författarinna, försmår icke den välbekanta romaningrediensen som heter upptäckt af en förnäm släktskap. Esther befinnes vara något bättre och förnämre än dottern af en simpel prest — vi veta ej rätt hvad, men ändå något mycket respektabelt, och dertill en rik arftagerska. I denna nya egenskap blir hon snart uppvaktad af en ung kusin, en verklig motsats till Felix, gentleman, framtida parlamentsledamot för grefskapet och oemotståndlig på alla vis i den unga flickans ögon. Felix å sin sida råkar ut för ett

missöde. Radikal som han är, och arbetande på att höja de lägre klassernas intelligens, blir han misstänkt inför myndigheterna såsom en rabulist, ehuru han ingen är, kommer vid ett parlamentsval, der han vill afstyra oordningar, i misshugg, har den olyckan att mot sin vilja förorsaka en polisbetjents död och blir kastad i fängelse. Hela ortens aristokrati intresserar sig emellertid för den hederliga handtverkaren; man erkänner hans lofvärda afsigter, medlar för honom; han blir frigifven och kan återvända när som helst till sina klockor, sina skolbarn och sina politiska lektioner. Men Esther har under tiden blifvit en annan människa, hon har besökt honom i fängelset, hans oförtjenta lidande har skjutit den fashionabla kusinen i bakgrunden, de hafva förklarar hvarandra sin kärlek, och nu då han är fri, försakar hon sin stora förmögenhet för att kunna bjuda honom hjerta och hand. Ty Felix, den sublime och oförliknelige radikalen, har gjort ett högtidligt löfte att alltid förblifva fattig, för att i alla skiften af lifvet kunna vara lika lätt som förr tillgänglig för sina bröder, när de behöfva hans hjälp.

Sådan är den öfverraskande och mot all engelsk romanhäfd stridande upplösningen. Ingen miss har väl någonsin förut gjort en novell, der ej ett ädelt hjerta, den slutliga belöningen för hufvudpersonens dygder, kommit i sällskap med ett gammalt familjegods och några tusen pund om året. George Elliot har vågat ställa sig på ett högre plan, afsvärja penningsäckens religion, och vända ryggen åt de sociala fördomarnes helgonskrin. Hon har i Felix' och Esthers personer velat gifva en gripande lärdom åt både fattiga och rika, i det hon låtit den från rikedom befriade andliga förfiningen träda i en innerlig förbindelse med det hederliga och upplysta arbetet. Detta är vackert och symboliskt. Våra dagars arbetare är icke längre dömd att vara en blind maskin såsom förr; det moderna samhället erbjuder honom oräkneliga medel att odla sitt sinne; bok- och konstsamlingar stå honom öppna, de högst begåfvade vetenskapsmän förklara för honom naturens under, historiens och människolifvets hemligheter, och musikens njutning erbjudes honom för den minsta penning: med ett ord, samhället använder tusen medel för att

fullkomna arbetarens sedliga varelse och låter honom på samma gång öppenhjertigt veta, att han i staten intager en viktig och hedrande plats, utan att ändå vara hela staten. Sådan är, såsom det synes oss, grundtanken i »Felix Holt,» detta märkvärdiga arbete, som på samma gång är en omedveten kommentar till hela den sorgliga historien om Frankrikes sociala och demokratiska revolutioner.

Då vi nu så omständligt redogjort för de särskilda slagen af engelsk romanlitteratur och oförbehållsamt erkänt deras många förtjenster, är det icke obilligt att ett ögonblick dröja äfven vid deras svaga sidor. De engelska novellförfattarne sakna i allmänhet den beundransvärda förmåga af gruppering och plananläggning som så fördelaktigt utmärker de franska: det fattas dem icke uppfinning men konst i komposition och stil. Den celtiska andan är på eminent sätt en ordnaude konstnärssanda, hänsynslös i fråga om följderna, men bländande, hänförande, och framför allt artist; Englands män och kvinnor skriva för att öfvertyga, emedan hela deras lif är en stark och helig öfvertygelse; formen och framställningskonsten äro för dem underordnade saker. De sakna sinne för symmetri och utspinna sig i stundom ganska tröttande detaljer. Walter Scott och Bulwer äro omständliga, men för den som lik den förre är en lofprisare af förgångna tider och en hatare af det närvarande är det lätt att äfven med stor historisk bredd bevara den konstnärliga enheten. Redan Dickens förföll i afseende på konstnärskapet, och många om icke de flesta af hans arbeten äro snarare en följd af taflo

än en enda taffa. Mången gång är man färdig att af trötthet vid detaljer kasta ifrån sig dessa vidlyftiga berättelser och omständliga skildringar af personer och ställen, som fordras för att fylla de tre häfdvunna banden, då man på en gång öfverraskas af skildringens trohet eller afsigtens adelhet, och så tager man författaren gerna till nåder igen. Vi hålla honom kanske till och med räkning därför, att han i sin hederliga afsigt att inskräpa sociala sanningar målar människor och saker, såsom de visa sig i det verkliga lifvets dagsljus, och försakar att öfver sina produkter kasta fransmannens bjerta men artificiella belysning. Engelsmännen sakna sina celtiska grannars kritik och formsinne: redan de irländska skriftställarne hafva i dessa afseenden stora och i ögonen fallande företräden framför dem: form och stil, en anordning, hvarigenom hufvudsaken skarpt skiljer sig från bisaken, synes icke höra till det engelska skaplynnnet. Derfor är det äfven så få engelska målare som äro mästare i perspektiven.

Men det är icke heller den litterära synpunkten som här är af det största intresset. Vi hafva betraktat den moderna engelska romanen såsom hufvudsakligen en politisk företeelse, ett försök att uppfostra folket, höja massornas intelligens och sedlighet, efter hand jemna ständsskilnaderna, och på det sättet afvända de krampaktiga samhällsryckningar som sedan ett århundrade hemsökt deras olyckliga grannar. Ett sådant bemödande är storartadt och förtjenar erkännas: det vitnar icke om vanslägtande och profeterar icke om något snart stundande förfall.

Blick på pressen.

I anledning af Posttidningens tillkännagifvande om tillsättningen af tre personer, hvilka skola såsom ledamöter af en lagbyrå »under justitiestatsministerns ledning utarbete lagförslag, sådana granska och med anledning af förekomna omständigheter omarbete, äfven som i Högsta domstolen föredraga frågor om stiftande, upphäfvande, ändring och förklaring af lagen», yttrar Nya Dagligt Allehanda:

Utän att för närvarande yttra något om-döme angående det mer eller mindre lyckliga

valet till ledamöter uti den nyinrättade lagbyrån, kan man åtminstone af beslutets uppställning draga den bestämda slutsatsen, att något förslag till reformer inom lagstiftningen icke är att förvänta vid den nu instundande riksdagen, hvarken i fråga om den så länge och högt påkallade omarbetningen af utsökningslagarne, ej heller om en förändrad organisation af underdomstolarne eller om ordnandet af lagstiftningen angående vattenrätten, eller om inrättandet af s. k. hypoteksböcker m. m. Till förberedande af lagförslag uti dessa så viktiga delar af vår nuvarande lagstiftning hafva särskilda dyra komitéer varit sedan åratals nedsatta och derom afgifvit vid-

lyftiga betänkanden jemte reservationer. Likaledes erfar man med verkligt bekymmer, att läroverkskommittén ej heller lär blifva färdig med sitt betänkande så tidigt, att det samma efter pröfning inom konungens statsråd kan för riksdagen framläggas. Den blifvande riksdagen tyckes för den skull icke komma att besvärmas med något enda reformförslag af betydhet, åtminstone på grund af någon utaf regeringen framlagd proposition. Sådant synes bebåda en temligen lugn eller åtminstone ofruktosam riksdag, derest nemligen icke representationen fortfarande tager initiativet genom förnyade eller nya framställningar af underdåniga önsknningar i reformerande riktning.

Beträffande den tillsatta lagbyrån, hvarför lyckligtvis icke mer än ett års anslag är beviljad, kan man väl vara tveksam, huru vida »under justitiestatsministerns ledning» dess arbeten komma att mogna till något slags frukt ens för riksdagen 1873. Vi upprepa således den af oss förut yttrade och vid innevarande års lagtima riksdag af ej mindre riksdagens justitieombudsman än ett stort antal representanter understödda mening, att en af justitiestatsministern beroende byrå måtte utbytas emot en fristående *lagberedning*, för hvars organisation åtminstone det nu för byrån medgifna anslaget kunde beviljas från och med 1873; och hoppas vi, att motioner för detta ändamål icke må vid instundande riksdag utblifva. I sammanhang härmed torde jemväl någon ändring i 87 paragrafen Regeringsformen angående högsta domstolens hörande öfver alla för riksdagen af konungen framlagda förslag till allmän civil- och kriminallag kunna förberedas till hvilande för beslut vid 1873 års riksdag. Denna föreskrift har nemligen, såsom den hittills varit tillämpad, icke ledt till annat resultat, än att antingen högsta domstolens afstyrkande visat sig utan allt väsentligt inflytande på konungens af justitieministern inom statsrådet tillstyrkta beslut, t. ex. i frågor om konkurs- och sjölagstiftningen, eller ock lemnat förevändning att fördröja, om icke helt och hållet tillintetgöra, vid riksdagen väckta och af tillsatta komitéer tillstyrkta lagförslag i mera omfattande frågor.

En tidning från södra Sverige har uti några några andra tidningars löfte till sina läsare att regelbundet meddela den af Svenska telegraphbyrån utgifna fotografierade »Stockholms-korrespondens» sett en »mindre vackert tänkt» uträkning att göra stockholmstidningarne öfverflödiga, hvilken plan bladet också för sin del hoppas skall komma på skam. Detta är en temligen gammalmodig föreställning om konkurensens rätt, ty hvarför bemödar sig väl hvarje särskild stockholmstidning om största möjliga fullständighet, om icke för att göra alla de öfriga »öfverflödiga»? På en sådan täflan vinner allmänheten, och det är vår öfvertygelse, att »Stockholms korrespondens»

är en stor vinst för den del af allmänheten som sätter värde på snabba och noggranna underrättelser om offentliga företeelser. Värdet af detta företag ligger väl mindre deri att utgifvaren försöker öfverbjuda de dagliga tidningarne i meddelandet af de vanliga notiserna, än att han söker förskaffa sig sådana upplysningar som kosta någon möda att erhålla äfven som en högre grad af intelligens, och hvilka i allmänhet icke ligga inom omfånget för de dagliga tidningarnes notisafdelning. Också har det visat sig att flere af Stockholms-tidningarne gjort full rättvisa åt Stockholms-korrespondensen genom att aftrycka större delen af dess värdefulla innehåll. Man har tillskrifvit den ett officiöst ursprung, sannolikt därför att dess framställningssätt är fogligt och städadt, samt att den innehåller en mängd uppgifter om våra statsfinanser, med hvilka tidningarne under vanliga omständigheter icke bruka befatta sig. Sådana uppgifter äro emellertid i våra offentliga verk tillgängliga för en hvar som har vilja och insigt att eftersöka dem, och de reflexioner som i det första brevet meddelades bevisa visserligen skarpsinne och en öfvad iakttagelseförmåga, men förutsetta icke nödvändigtvis några förtroliga meddelanden. Det har mot detta företag blifvit anmärkt, att det skulle vara något nedsättande för landsortstidningarnes utgifvare i att mottaga och offentliggöra korrespondenser, hvilka samtidigt mottogos och offentliggjordes af flere bland deras kamrater. Innehålla då icke samtliga svenska tidningar samtidigt, oftast i alledes samma ord, enahanda notiser och många spalter utrikesunderrättelser, för det mesta ordagrant öfversatta efter samma utländska blad? För öfrigt kan en intelligent tidningsredaktör draga mycken nytta af sådana meddelanden, äfven om han icke anser lämpligt att ordagrant aftrycka dem, förutsatt att de äro lika tillförlitliga och valda med samma omsorg som de hvilka funnos i det hittills utkomna Stockholmsbrevet. Företaget synes oss ganska tidenligt och väl förtjent af uppmuntran.

Bland sina riksdagsmanskandidater för Stockholm har *Aftonbladet* äfven uppfört prof. Hj. Holmgren, med den rekommendation att han skulle hafva redan vunnit Andra kammarens förtroende att erhålla

plats såsom fullmäktig i Riksgäldskontoret. Detta beror på en missuppfattning; det var nemligen valmännen från Första kammaren som med tillhjälp af lotten först insatte prof. Holmgren i Riksgäldskontoret mot Andra kammarens valmäns enhälliga votum för en annan person. Aftonbladet har äfven ansett sig böra intyga att professor Holmgren hyser »ganska radikala politiska

åsigter». Då oss veterligen prof. Holmgren aldrig sökt något tillfälle att offentligen tillkännagifva sina politiska öfvertygelser, lemna vi derhän, huru vida det kan vara rätt lämpligt att offentligen afgifva ett sådant vitsord, som måste vara helt och hållet dikteradt af utställarens personliga föreställning.

Strödda underrättelser.

Hvad kemien söker. J. J. Rousseau sade, att han först då skulle tro på kemien, då man skulle inför hans ögon utaf alla ämnen kunna göra en pastej utan mjöl och utan kött, det vill säga med konst. Andra filosofer hafva sagt, att kemien borde kallas förstörelsekonsten; att utöfvarne af denna vetenskap bragte allt i oordning, brände och förflyktigade allt; att man kunde jemföra dem med barn, hvilka förstöra sina leksaker för att se *hvad som finnes inuti*, och som sedan hafva mycket besvär för att åter sammansätta spillrorna deraf. Andra åter, som äro ännu orättvisare, hafva påstått, att kemien vore vetenskapen om de farliga tingen; att den hade frambragt de antändliga krutsatserna, att den alstrat gifterna, och att denna fördömda konst vore en hemlighet för de ondskefulla sinnena. Kanske någon läsare ej är långt ifrån att gifva kredit åt dessa åsigter. Om det så förhåller sig, så skulle vi öppenlystigt säga till honom: Du dömer för raskt; sedan du nu hört en åsigt, en advokat, så hör också den andra parten, den som talar till försvar för denna så nyttiga och förunderliga vetenskap.

Det är sant att kemien förstörer; hon betjenar sig af elden och upphettar de ämnen som erbjuda sig för hennes studium på jordytan. Men hvilken beundransvärd bundsförvandt är ej elden! I det hon med kol upphettar denna röda, lätt pulveriserbara och onyttiga stenart, detta mineral som i sig sjelf ej har något värde, frambringar hon uti masugnarne jernet, som är grunden för hela industrien. I det hon upphettar stenkolen, så skiljer hon derur en brännbar gas, som upplyser våra köpingar och städer. I det hon upphettar vissa vulkaniska stenarter, afskiljer

hon derifrån svafvet, som är grunden för svafvelsyrefabrikationen. Hon förstör, men hvilken vinst medför ej denna förstöring! Ur onyttiga ämnen, som äro utbredda på jordens yta, ut mineralier utan värde, utdrager hon mer eller mindre dyrbara metaller eller ämnen som äro tjenliga att komma till bistånd för alla samhällets behof. Kemien söker således att förstöra kroppen såsom han existerar i naturen; hon afskiljer de olika ämnen som deri ingå, och elden är en af de kraftigaste verktyg för denna desorganisation. För att taga ett exempel. Ett stycke kalksten (kolsyrad kalk), vanligen kallad krita, utgör en af de på jordytan ymnigast förekommande mineralartade ämnen. Om vi upphetta detta stycke i en glödhet ugn, skola vi få se att det under värmets inverkan omvandlar sig till en ny kropp, nemligen bränd kalk, som är så vigtig inom bygnadskonsten för beredning utaf murbruk. Men på samma gång som kritan har gifvit denna kropp, så har den också lemnat från sig en gas, som vi hade kunnat uppsamla, och som är kolsyregas. Vi hafva här verkställt en första afdelning af analysen, eller, om man så vill, förstöringen; vi hafva sönderdelat kritan uti tvenne olika kroppar, nemligen kolsyran och kalken. Om vi drifva analysen längre, så kunna vi vidare sönderdela dessa ämnen uti nya. Kolsyran kan klyfvas uti tvenne kroppar, kol och syrgas; kalken kan sönderdelas uti en metall, calcium, och en gas, nemligen syre. I sjelfva verket skiljer kemien, då hon förstör, det vill säga analyserar kritan, denna uti trenne särskilda kroppar: kol, calcium och syrgas, tvenne fasta och en gasformig kropp. Men der stannar hennes förmåga att analysera; hon

har kommit till de kroppar som ej kunna sönderdelas, och som hon kallar *elementer* eller *enkla ämnen*. I det kemien sålunda analyserar alla kroppar, får hon omkring sjuttio sådana elementer, hvaraf endast femton eller sexton, mer utbredda än de andra, i sina olika föreningar utgöra den hufvudsakliga mängden af oorganiska ämnen och lefvande väsenden. Några elementära kroppar bilda detta förvånande museum, som naturen erbjuder oss på jordens yta; samma elementer frambringa sädeskornet och sprängörten, födoämnet och giftet. Man skulle kunna jemböra dessa elementer med de sju tonerna i musiken, hvilka frambringa de mest olikartade variationer, eller ännu bättre med de tjugonio bokstäfverna i alfabetet, hvilka i oändlighet uttrycka tankens alla former.

Kemien har således till ändamål att analysera de sammansatta kroppar som kunna erbjudas för dess studium: hon förstör. Men då hon en gång fått dessa enkla kroppar, dessa elementer, isolerade för sig sjelfva, undersöker hon efter hvilka lagar de äro förenade, anstränger hon sig för att förena dem med hvarandra, att kombinera dem för att eftergöra naturens arbete. Hon söker att på deras spilor återuppbygga de kroppar som hon har analyserat, att mot analysens steg sätta syntesens, och efter att hafva förstört skapar hon.

Då kemien analyserar vatten, sönderdelar hon det genom inverkan af en elektrisk ström uti tvenne olika gaser, syrgas och vätgas, och sedan en gång dessa båda elementer blifvit skilda från hvarandra, kan hon förena dem för att på syntetisk väg återbilda vattnet. Kemien kan med konst framställa nästan alla de mineralämnen som finnas på jorden: uti sina smältdeglar kan hon förena jernet med syre och härigenom framalstra de romboedriska jernglanskristaller hvaraf ön Elba öfverflödar. Hon kan framställa smaragd och rubin. Det enda är att de ämnen som hon sålunda framställer icke äro af lika skönt utseende som produkterna från de omätliga laboratorier hvilka naturen disponerar uti malmgångarne, uti de vulkaniska remnorna, jettelika smältgropar, som trotsa människohand. Kemien kan icke endast genom syntes frambringa de mineraliska ämnena, utan af grundämnena kan hon äfven framställa vissa organiska

föreningar, som finnas uti växterna och djuren, och hvilka syntes skola för alltid trotsa vetenskapsmännens snille. Alkoholen, vinspriten som finnes uti drufvor och andra växtämnen, kan liksom alla andra kroppar blifva analyserad och skild i sina elementer, hvilka äro kol, väte och syre. Nå väl, med dessa elementer, om de blifva isolerade, kan kemisten framställa alla slags alkoholer med deras verkliga smak, arom och alla egenskaper. Framtidens industri kommer kanske att draga nytta af denna underbara syntes, och man kan inom en mer eller mindre aflägsen tid förutse möjligheten att med konst framställa socker, stärkelse och de välluktande oljor som utdragas af industrien. Inför dessa fakta kan man fråga sig hvar kemiens skapande kraft skall stanna. Skall denna vetenskap någonsin kunna frambringa ett sädeskorn, en växtstängel? Tvifvelsutan finnes det en gräns för syntesen, liksom för analysen. Så mäktig än vetenskapen må vara, stannar den der hvarest denna nu af hemlighetsfullhet omgifna kraft börjar, som vi kalla lifvet.

I alla händelser är det sätt hvarpå syntesen kan utöfva sitt inflytande nog omfattande för att åt forskaren erbjuda en vidsträckt mark. Huru många nyttiga ämnen som äro afskilda af växterna, af djuren, huru många föreningar att framställa uti de industriella verkstäderna! Det är vidare kemiens storhet att kunna skapa rent artificiella ämnen, hvilka ej hafva något motsvarande uti naturen. Det är så, som ett stort antal af baser, af syror, af nyttiga ämnen, som frambringas uti laboratorierna, framställas utaf alla slag på kemiens område, och utan att dertill finnes något motsvarande ämne i naturen. Framställningen af den violetta anilinfärgen t. ex., som användes i färgerikonsten, är en verklig skapelse och ej någon imitation af något existerande ämne. Denna rol af skapande vetenskap skiljer kemien från alla andra vetenskaper. Hon ensam kan i sjelfva verket skapa.

Blommor och diamanter. Leonard Aunet säger i sin nyligen utgifna resa till Spetsbergen: »Man måste resa till Hammerfest, om man vill öfvertyga sig att diamanter och blommor äro i grunden samma sak, endast olika former af ska-

parens enahanda tanke. Ädelstenarne äro ett slags sällsynta blommor, som jorden döljer i sitt sköte. I Paris, der de äro få och följaktligen mycket dyra, beundras och eftersträfvast de af hvarje qvinna, ehuru hon har blommor för ingen ting. I Hammerfest, der blommorna äro sällsynta och nästan omöjliga att finna, tillbes de af qvinnorna, och det dyrbaraste diamantsmycke skulle mottagas mindre begärligt än en af dessa buketter, som den eleganta parisiskan hvarje afton värdslost kastar ifrån sig, när hon kommer hem från en bal.

Några iakttagelser i afseende på hjernan. Hunden har icke större hjerna än fåret och mindre än oxen; elefantens väger tre gånger mer än människans. Äfven hvalfisken och andra cetacéer hafva en större hjernmassa än människan.

Om man beräknar hjernans tyngd i förhållande till hela kroppens, skall man finna att människans hjerna är jmförelsevis mindre än vissa apors och till och med foglars. Hunden har proportionsvis mindre hjerna än läderlappen och hästen mindre än haren.

Gör man åter afseende på voluterna eller hjernveckan, hvori åtskilliga naturforskare velat finna sjelfva proban på andlig öfverlägsenhet, skall man finna att

åsnan har en stor volutya och elefanten större än människan.

Man antager att en människas förstånd är lika med noll, om hennes hjerna väger mindre än 1,000 gram eller omkring 2,34 skålpund; Cromwell's väjde 2,238 och Byrons lika mycket, men Rafael, Schiller, Voltaire, Napoleon och andra stora män hade små hufvud och små hjernor.

Silfver i hafsvattnet. Under det man nyligen i Valparaiso undersökte kopparförhydningen på ett skepp, som länge varit i hafvet, har man funnit närvaron af silfver, hvilket kopparen genom något slags galvanisk process skulle hafva upphemtat ur hafsvattnet. Man har på mängden af detta silfver grundat en beräkning, enligt hvilken hela världshafvet skulle innehålla en silfvermängd i lösning, hvilken skulle uppgå till 200 millioner ton, i fall det vore möjligt att genom någon process utfälla det och förena det i en massa.

Innehåll:

	Sid.
Hvad menas med arbetarörelsen? . . .	817.
Den sociala romancu i England . . .	823.
Blick på pressen	828.
Strödda underrättelser:	
Hvad kemien söker m. m.	830.

SAMTIDEN, Veckoskrift för politik och litteratur,

utgifves under nästa år 1872, med syfte att i frisinnad anda behandla företeelserna inom samhället, litteraturen, vetenskapen, sköna konsterna och den periodiska pressen. Tidskriften utkommer hvarje lördag med ett ark dubbelpaltig imperialoktav, som vid årets slut åtföljes af titelblad och register.

Prenumerationen sker på *postkontoren*, i *bokhandeln* samt i Stockholm på *tidningarnes utdelningsställen*; priset är 10 rdr för helt, 5 rdr 50 öre för halft och 3 rdr för fjerdedels år, *postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt*.

Obs. Alla meddelanden till *Veckoskriften* ställas till *Expeditionen af Samtiden*, N:o 28 Norra Smedjegatan.

Expeditionen kan icke åtaga sig att sända regelmessiga bytesexemplar, och ber därför vänligast få afböja andra sändningar af landsortstidningar, än då det önskas *fästa redaktionens uppmärksamhet på någon särskild artikel*.

Stockholm. tryckt hos A. L. Norman, 1871.

